

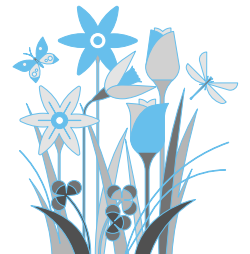
Yleiskieli, puhekieli, murre – kielimuodot kielenhuollon oppaissa

Henna Leskelä

Kotimaisten kielten keskus

Kielineuvoston seminaari

Suomen kulttuuri-instituutti 6.5.2022

Esityksen kulku

- Mikä on kieliopas?
- Mitä ovat kielimuodot?
- Yleiskieli ja puhekieli
- Puhuttu kieli
- Mitä väliä?

Mikä on kieliopas?

- Kieliopas eli kielenhuollon opaskirja → kielenohjailun väline.

E. A. Saarimaa: Kielenopas (1947)

Osmo Ikola (toim.): Suomen kielen käsikirja (1968)

Terho Itkonen: Kieliopas (1982)

Kielitoimiston oikeinkirjoitusopas (2017)

Kielitoimiston kielioppiopas (2017)

- Oppaissa annetaan ohjeita *yleiskielestä*, mutta lukija kohtaa monia muitakin kielenkäytön muotoja: esimerkiksi *asiatyyli*, *arkinen kirjoittelu*, *murre* ja *puhekieli*.

Mikä on kieliopas?

- Klassikko-oppaat: yksi, alalla tunnettu tekijä, jonka auktoriteetti on vaikuttanut teoksen vastaanottoon.
  - Oikeakielisyys totuttu yhdistämään kollektiivisen kielenhuoltoelimen lisäksi tunnettuihin *kielimieliin*.
- Kielitoimiston oikeinkirjoitusoppaan ja Kielitoimiston kielioppioppaan julkaisijana puolestaan alan vakiintunut organisaatio Kotimaisten kielten keskus.
- Miksi kiinnostavaa?
  - Oppaat merkittävässä asemassa kielenhuollon apuvälineinä.
  - Oppaiden tehtävänä kertoa kielenkäytön suosituksista alan asiantuntijoiden ohella myös maallikoille.

Mitä ovat kielimuodot?

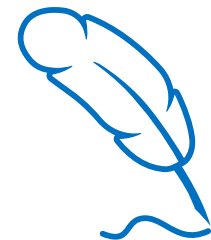
- Kielimuotojen nimitykset vaikuttavat siihen, millainen kielikäsitys lukijalle välittyy teoksesta: **mitä on hyvä kieli, mitä yleiskieleen kuuluu ja mitä ei.**
- Oppaissa käytetään eniten standardikieleen viittaavaa nimitystä (*kirjakieli, yleiskieli*).
- Myös *puhekieleen* tai *puhuttuun kieleen* viitataan teoksissa usein → murteita tai puhekieltä on tarpeen käsitellä taajaan.

Mitä ovat kielimuodot?

- Määritteiden käyttö:
  - Jo yhdyssanan alku- eli määriteosa ohjaa tulkintaa (esim. *kansankieli*, *asiateksti*).
  - Lisäksi monenlaisia rajaavia, luokittelevia ja kuvailevia adjektiiveja (esim. *huolellinen yleiskieli*, *neutraali asiatyyli*).

Yleiskieli ja puhekieli

- Keskeinen rajankäynti kielioppaissa on puhutun ja kirjoitetun kielen, puhekielen ja yleiskielen, välillä.

Puhuttuun kieleen suhtaudutaan oppaissa kaksijakoisesti:

1. Puhuttua kieltä (etenkin murteita) pidetään hyvän kielenkäytön mallina ja lähteenä, josta voi ammentaa aitoja ilmauksia ja rakenteita vierasvoittoisten tilalle.
2. Puhuttu kieli (puhekieli, arkinen kielenkäyttö) on jotain, minkä tulisi pysyä omalla alueellaan ja jopa omaksua yleiskielen piirteitä kohentuakseen.

Puhuttu kieli: sanajärjestys

”Aidon suomen kielen mukainen sanajärjestys”

- Suorasta ja epäsuorasta sanajärjestyksestä käytiin kirjakielen kehittäjien kesken keskustelua jo 1800-luvulla.
- Huomion kohde: onko sivulausetta tai lainausta seuraavassa päälauseessa ensin subjekti (suora sanajärjestys) vai predikaattiverbi (käänteinen sanajärjestys).

Kovat oli juhlat, ministeri kertoi ~ kertoi ministeri.
- Käänteisen sanajärjestyksen on katsottu olevan vieraan kielen vaikutusta. Kielenkäyttäjien keskuudessa eli pitkään harhakäsitys siitä, että suomen kieleen kuuluu vain suora sanajärjestys.

Puhuttu kieli: sanajärjestys

- Kielioppaiden sanajärjestysohjeissa vieraan kielen vaikutukseen suhtaudutaan sekä avoimen negatiivisesti että neutraalin toteavasti.
- Ohjeissa mainitaan **ruotsin kieli**, joka onkin perinteisesti ollut suomen kielen ohjailussa kammoksuttu vaikutteiden lähde.

***Ruotsin kielen vaikutuksesta** pääsi tällainen inversio aikoinaan suomessa luonnottomasti yleistymään, vastoin **kansankielen** kantaa. Oikeakielisyyksiämiesten työ on saanut aikaan, että **aidon suomen kielen mukainen sanajärjestys** nykyään on vallitseva.*

(Suomen kielen käsikirja 1968)

Puhuttu kieli: sanajärjestys

- Vanhemmissa oppaissa asetetaan kirjakielen käänteinen eli *epäsuomalainen, ruotsinmukainen* sanajärjestys vastakkain *kansankielisen, aidon* suoran sanajärjestyksen kanssa.
- Myös 2010-luvun oppaassa tuodaan murteiden kanta esiin perustelunomaisesti:

*Aikoinaan käänteistä sanajärjestystä pidettiin kartettavana **ruotsin vaikutuksena**, mikä johti joskus mekaaniseen suoran sanajärjestyksen suosimiseen. Käänteisellä sanajärjestyksellä on kuitenkin pohjaa myös **suomen murteissa**.*

(Kielitoimiston kielioppiopas 2017)

Puhuttu kieli: sanajärjestys

Sanajärjestysohjeissa puhuttua kieltä pidetään ihanteena ja kielimuotona, josta kirjoitetun kielen tulisi hakea mallinsa – vieraiden kielten sijaan.

Puhuttu kieli: omistusliite

”Huolelliseen yleiskieleen ei omistusliitteettömyys kuulu”

- Omistusliitteen pois jättäminen on kielenohjailussa selvemmin vasta 1900-luvun ilmiö.
- Omistusliitteettömien *minun kirja*, *mun kirja* -tyyppisten ilmausten yleistymisen yhdistyneen nuorisokulttuurin nousuun 1960-luvulla (Paunonen 1995).
- Omistusliitteen tapauksessa esiin tuodaan kaupunkilainen tai eteläsuomalainen kielenkäyttö, samoin koululaisten tai nuorison kieli.

Puhuttu kieli: omistusliite

Silloin kun substantiivia edeltää persoonapronominin genetiivi, käytetään substantiivista omistusliitteisiä muotoja.

*Esim. Minun mökistäni on näköala järvelle. [– –] **Etelä-Suomen taajamien puhekielessä ja eräissä muissa murteissa** omistusliite jää näissä tapauksissa pois ("minun mökistä" – –), mutta **huolelliseen yleiskieleen** ei tällainen omistusliitteettömyys kuulu.*

(Kieliopas 1982)

Yleiskielessä kuuluu käyttää omistusliitteitä (eli possessiivisuffikseja), vaikka **puhekielessä ja arkisessa kirjoittelussa** niiden käyttö on varsinkin (minun) kirjani -tyyppisissä ilmauksissa melko vähäistä.

Puhekielessäkään ei tulla toimeen ilman omistusliitteitä [– –]:
Mitä sinä teet työksees? Mikä sä oikein luulet olevas?

(Kielitoimiston kielioppiopas 2017)

Puhuttu kieli: omistusliite

- Paunosen hahmottelemat omistusliitteettömyyden lähteet – eteläsuomalainen (helsinkiläinen) puhekieli ja nuorison kielenkäyttö – tulevat siis näkyville oppaissa.
- Nuorisoa ja pääkaupunkiseutua molempia perinteisesti pidetty niin kielellisen kuin muunkin rappion pesinä.
- Vastapainona usein näyttäytynyt aito ja puhdas maaseutu murteineen.

Kielenohjailun perinne

- Kielenhuollon ohjeet ovat yhteistä omaisuutta ja muotoutuneet vuosikymmenten mittaan eri henkilöiden ja tahojen yhteistyönä. Tekstilajin perinteet ja jopa ohjeissa käytetyt muotoilut ovat kielenhuoltoyhteisön työn tulosta.

Omistusliitteet

Silloin kun substantiivia (tai postitiota) edeltää persoonapronomini, käytetään substantiivista omistusliitteisiä muotoja. Esim. *mökistäni on näköala järvelle. mukaantulonsa oli erehdys. lisäksi me kylään oli kutsuttu Huttuset.* Etelä-Suomen taajamien puhekielessä ja eräissä murteissa omistusliite jää näissä tapauksissa pois («minun mökistä», «meidän lisäksi»), mutta huolelliseen yleiskieleen tällainen omistusliitteettömyys ei kuulu.

Yleiskielessä käytetään omistusliitteitä

Yleiskielessä kuuluu käyttää omistusliitteitä (eli possessiivisuffikseja), vaikka puhekielessä ja arkisessa kirjoittelussa niiden käyttö on varsinkin (*minun kirjani* -tyyppisissä ilmauksissa melko vähäistä. Puhekielessäkään ei tulla toimeen ilman omistusliitteitä, vaan niitä käytetään etenkin tapauksissa, joissa omistusliitteellisellä sanalla ei ole genetiivimääritteenään persoonapronominia: *Mitä sinä teet työkses? Mikä sä oikein luulet olevas?*

Kielitoimiston
kielioppiopas (2017)

Kieliopas (1982)

Mitä väliä?

- Sanajärjestystä tarkasteltaessa puhuttu kieli edustaa aitoa ja hyvää suomen kieltä.
- Omistusliitettä käsittelevistä ohjeista hahmottuu toisenlainen kuva, jossa puhutun kielen piirteet esitetään epätoivottuina.
  - Murteita on arvostettu, pidetty aitoina ja alkuperäisinä, kun taas puhekielen ilmiöt eivät ole samalla tapaa toimineet lähteenä, josta ammentaa ja hakea vahvistusta yleiskielen piirteille ja muutoksille – ainakaan aiempina vuosikymmeninä.

Mitä väliä?

murre = kansankieli, ”tavallisten ihmisten” (mieluiten maalaisten) käyttämä aito, puhdas kieli

puhekieli = arkinen, epämuodollinen kielimuoto, yleiskieltä huolittelemattomampi, epäsiisti kieli

puhuttu kieli = kielimuoto, jota puhutaan (esim. murre tai puhekieli – joita molempia myös kirjoitetaan nykyään)

Kärjistys!

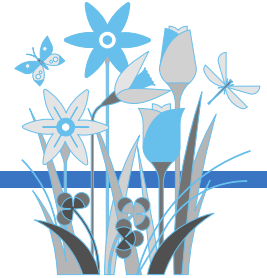

Mitä väliä?

- Onko 1900-luvulla vallinneiden ja 1800-luvulta peräisin olevien kielikäsitusten ja kielenohjailun periaatteiden tarkasteleminen vielä 2020-luvulla mielekästä?
  - Meitä edeltäneiden kielenhuoltajien käymät keskustelut näkyvät myös nykytilanteessa eri tavoin:
    - siinä, millaisia kielen normeja ylipäänsä on olemassa
    - siinä, miten kielestä puhutaan ja miten siihen suhtaudutaan.
- Kielellisillä valinnoilla sekä niitä ohjailevilla kielikäsityksillä on merkitystä. Niiden jäljet voivat heijastua vuosikymmenten, jopa vuosisatojen päähän.

Lähteitä

- Kielikello 2/2021: [Kielimuodot kielenhuollon oppaissa](#) (ks. myös Kieliviesti 2/2021)
- Pro gradu (2020): [Huolellinen yleiskieli, aito kansankieli, arkinen puhekieli – kielimuodot ja -ideologiat kielenhuollon oppaissa](#)
- Taru Kolehmainen (2014): [Kielenhuollon juurilla. Suomen kielen ohjailun historiaa \(pdf\)](#)
- Harri Mantila (2005): [Kielikäsituksesta kielenhuollon uusiin periaatteisiin \(Kielikello 2/2005\)](#)

Kiitos mielenkiinnosta!

Henna Leskelä

etunimi.sukunimi@kodus.fi

